

Інна Коваль

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕДЖУ

У статті розкрито проблеми професійної підготовки студентів педагогічного коледжу. Доведено, що професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів є складною суб'єктно орієнтованою інтегрованою системою. Встановлено, що її функціонування виявляється ефективним і повноцінним за умови взаємодії всіх складників та супровідних чинників: навчальних планів, програм, навчально-методичного забезпечення, системи самостійної та індивідуальної роботи, усвідомлення особистісних соціальних інтересів, розуміння майбутніми вчителями початкової школи мети своєї діяльності й діяльності викладача.

Ключові слова: педагогічний коледж, професійна підготовка, неперервна освіта, професійна підготовка вчителя початкових класів.

Сучасне соціальне замовлення до якості підготовки майбутніх учителів початкової школи визначається глобальними змінами в житті нашої країни, а також модернізацією системи національної освіти та висуває принципово нові вимоги до педагогічних кадрів. Необхідність вирішення цього завдання визначається не тільки соціальним замовленням, але й потребами конкретної особистості у самовизначенні й самореалізації в умовах сучасності.

Як зазначає Л. Бірюк «нині, коли інтенсивно здійснюється реформа загальноосвітньої та професійної школи нашої держави як повноправного члена європейського континента, формується система неперервної освіти, необхідно визначити тенденції основних підходів до професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів» [2, с. 195].

Підвищення суспільних вимог до школи, вчителя, змін у змісті і методах його роботи зумовили необхідність докорінної перебудови професійної підготовки майбутнього вчителя. В сучасних умовах переглядають усю систему освіти в Україні, зокрема й педагогічну, яка «здебільшого була спрямована на оволодіння знаннями і вміннями з окремих спеціальних дисциплін і не завжди забезпечувала професійну підготовленість учителя до цілісного гуманно-демократичного виховання учнів і творчого самовдосконалення власної особистості» [10, с. 3].

Для успішної професійної діяльності майбутній вчитель має відповідати певним загальноосвітнім вимогам, володіти певними якостями особистості, педагогічними знаннями і вміннями. Звідси, концептуального переосмислення потребують мета, завдання, зміст та форми і методи професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя.

Останнім часом з'явилась низка наукових праць, присвячених

аспектам підготовки вчителів нового покоління. Серед них найбільшої уваги, на нашу думку, заслуговують дослідження В. Кременя, О. Савченко, В. Андрущенко, В. Бондар, М. Вашуленко та ін. Проблеми професійно-педагогічної підготовки у навчальних закладах різних рівнів розкрито в роботах дослідників: Ю. Алексеєв, О. Глузман, В. Курило, В. Липинський, В. Луговий, В. Майборода, І. Прокопенко. Проблему неперервної педагогічної освіти досліджували: О. Владиславлев, Д. Гавра, Ю. Киричков, Л. Коханова, В. Осипов, Ф. Перегудов, С. Сисоева тощо.

Дослідження науковців свідчать про те, що завдання якісної підготовки вчителів початкових класів ще залишається невирішеною проблемою, оскільки реальний рівень підготовки випускника не відповідає потребам практики, тоді як необхідно враховувати, що початкова освіта є сходиною системи неперервної освіти, успішне проходження якої – умова ефективного розвитку на наступних етапах.

Проблема професійної підготовки студентів педагогічного коледжу потребує окремої уваги.

Національна доктрина розвитку освіти України (2001) наголошує, що підготовка педагогічних працівників є центральним завданням модернізації освіти держави, провідним принципом державно-освітньої політики.

Оновлення освіти в країні відбувається з урахуванням тенденцій її розвитку в усьому світі, із урахуванням нового погляду на освіту як становлення особистості, яке пов'язане з усвідомленням того, що її потенційні можливості можуть отримати свій розвиток тільки у процесі професійної підготовки.

Ефективність сучасної педагогічної освіти полягає насамперед у безперервному загальному професійному розвитку вчителя. Це можливо лише за умов багаторівневої підготовки вчителя і ефективного функціонування педагогічних закладів. Перехід на багаторівневу підготовку вчителя вимагає вирішення ряду таких проблем: необхідність реорганізації існуючої мережі вищих педагогічних навчальних закладів; організація і функціонування в Україні єдиної безперервної педагогічної освіти; створення структури багаторівневої підготовки вчителя початкових класів; визначення мети навчання в професійній підготовці вчителя; розробка основ моделі вчителя високої кваліфікації; оцінка соціально-психологічного і професійно-культурного напрямів у підготовці вчителя; визначення завдань і змісту підготовки вчителя у педагогічному закладі в сучасних суспільно-економічних умовах.

Як зазначає Н. Бібік «ключовим у виробленні стратегії змін у професійній підготовці і вдосконаленні вчителя початкових класів має стати узгодження методологічної, змістової, процесуальної складових, що забезпечить безперервність освіти, взаємоузгодженість її ланок і несуперечливу взаємодію» [1, с. 12].

Стає очевидним актуальність категорії неперервності, яка відображає специфічну природу професійної підготовки, що включає в себе цілісну неперервну життєдіяльність особистості педагога до якої входять: «процес

засвоєння змінних знань, умінь і навичок професійної діяльності особистості та доведення їх до рівня переконань на основі самореалізації й освоєного трансформаційного рівня професійних знань при вирішенні проблем, які виникають під час практичної діяльності» [5, с. 13].

На думку І. Колосової «системовірним чинником неперервної професійної підготовки виступає ідея формування спрямованості особистості педагога на неперервну професійну підготовку – перетворення себе для вирішення завдань все досконалішої креативної педагогічної діяльності» [6, с. 36].

Ядром професійної підготовки є її зміст, фундаментальність якого має забезпечити випереджуючу підготовку спеціалістів [11, с. 7].

Якщо з цих позицій розглянути зміст професійної підготовки вчителя початкових класів, доходимо висновку про його невідповідність цьому положенню.

Початкова освіта, як відомо, є багатопредметною. Сучасному вчителю необхідно забезпечити повноцінний навчальний процес з шести освітніх галузей. Кожна з них є обов'язковою, але їх питома вага у початковій освіті різна. По-різному вони розподіляються і на навчальні предмети. Найбільш структурована освітня галузь – «мова і література». Вона передбачає вивчення української мови як рідної, державної, мови шкіл національних меншин та іноземної мови (з 2 класу). Якщо зіставити цей розподіл із переліком предметів, що є у навчальних планах педфаків, і кількістю годин на їх вивчення, очевидною стає недооцінка ролі цього блоку у початковій школі і у професійній підготовці майбутнього вчителя.

Початкова освіта визначена в Україні як обов'язкова фундаментальна, необхідна для подальшого життя і навчання дитини, як виховна і навчальна діяльність, що органічно поєднує родинне та соціальне виховання, є максимально пристосованою до природних особливостей та індивідуальних здібностей, інтересів, потреб дитини [4, с. 6]. Це знаходить своє відображення у структурі Державного стандарту початкової загальної освіти.

Професійна підготовка педагога в галузі загальної середньої освіти і виховання повинна спрямовуватися на забезпечення уміння кваліфіковано реалізувати ним визначені складові державного стандарту загальної середньої освіти, що охоплюють різноманітні освітні галузі. Вирішення цих завдань залежатиме від того, наскільки ефективним буде процес професійної підготовки майбутніх учителів.

Вважаємо, що нагальною є потреба оновлення змісту методичної підготовки за принципом цілісності, системності та інтеграції; врахування тих процесів, які визначають діяльність сучасної початкової школи. Необхідно змінити існуючу традицію – будь-що забезпечити навантаження усіх викладачів та переорієнтувати кадри на підготовку нових курсів відповідно до нових потреб практики.

Ефективною формою організації неперервної професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів є педагогічний коледж, який

відповідає вимогам сучасної моделі неперервної педагогічної освіти.

Основними показниками професійної підготовки в педколеджі є: 1) вихідна (базова) освіта; 2) тривалість навчання; 3) співвідношення між теоретичною і практичною підготовкою; 4) співвідношення всередині теоретичної підготовки між складом, обсягом і змістом загальнонаукової, загально професійної і спеціальної її частини; 5) клас професійних задач, до яких готується майбутній вчитель; 6) тип організації навчального процесу.

Розглянемо кожен з названих показників.

1. Вихідна (базова) освіта. У педколедж можна вступити як після середньої основної загальноосвітньої школи, так і після закінченої середньої (повної) загальної освіти. Студенти, які вступили на базі 9 класів обов'язково освоюють програму середньої (повної) загальної освіти в інваріантній її частині або до початку реалізації основної освітньої професійної програми, або частково паралельно з нею.

2. Тривалість навчання. Цей показник стандарту рівня освіти визначається вихідною підготовкою і тим обсягом знань, рівнем умінь і навичок, якими має оволодіти випускник, а також методами і формами навчання. У педколеджі тривалість професійної підготовки на базі середньої (повної) загальної освіти складає 4 роки.

3. Співвіднесеність теоретичної і практичної підготовки. У педколеджі практична і теоретична підготовка або однакові, або теоретична дещо перевищує практичну і складає біля 60 %.

4. Співвіднесення між загальнонауковою, загальнопрофесійною і спеціальною підготовкою в рамках теоретичного навчання. У педколеджах студенти отримують певні загальнонаукові знання, які базуються на середній (повній) загальній освіті. Основи наук найчастіше інтегруються із спеціальними предметами. Наприклад, методика навчання української мови, методика навчання математики.

5. Клас професійних завдань, вирішення яких здійснюється у процесі практичної підготовки. Специфіка задач майбутнього вчителя початкових класів педколеджу полягає в тому, що це в основному інтелектуальні завдання, в основному діагностичні, які потребують аналізу ситуації і вибір рішення із певної кількості можливих варіантів, наперед зумовлених. Тому в педколеджі студент оволодіває набором інтелектуальних умінь, які використовують в умовах відносної свободи вибору рішень, що передбачає пошук більш ефективного.

6. Тип організації навчального процесу. У цьому випадку ми розуміємо співвідношення теоретичної і практичної складових, аудиторної і позааудиторної роботи, варіативної та інваріативної частини. У педколеджах теоретична підготовка складає 55,2 %, практична – 44,8 %, варіативна – 82,9 %, інваріативна – 17,1 %.

О. Мілютіна виділяє у моделі випускника педколеджу три рівні підготовки: освіченості, кваліфікації, професіоналізму. Кожен з рівнів характеризується певними вимогами до вмінь і навичок в галузі

дослідницької діяльності. Рівень освіченості вимагає від майбутнього вчителя: бути здатним до системних дій в професійній ситуації; до аналізу і проектування своєї діяльності; самостійних дій в умовах невизначеності. Рівень професіоналізму визначає наявність у майбутнього вчителя вміння: аналізувати, планувати і здійснювати цілісний педагогічний процес на основі аналізу і оцінки досягнутого рівня розвитку, навченості і вихованості дітей; вивчати на основі спостережень особистість дітей, виявляти їх утруднення і надавати їм допомогу [9, с. 115].

Л. Бірюк доводить, що «тепер при підготовці кадрів у педколеджі основні зусилля спрямовані не на засвоєння певного обсягу знань та умінь, необхідних для навчання й виховання підростаючого покоління, але й на формування вільної й відповідальної особистості потенційних учителів, вихователів, викладачів, що володіє загальною культурою, прогресивним світоглядом, моральною свідомістю, громадянською відповідальністю та професійною компетентністю» [3, с. 28].

Отже, в сучасних умовах необхідний такий вчитель, який володіє високою професійною компетентністю, універсальними підходами до педагогічної діяльності, здатний швидко адаптуватися до змінних умов і здійснювати свою професійну діяльність в початковій школі. Реалізація цього завдання залежить від професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів у педколеджі, що і має визначити успіх професійної діяльності.

Саме тому, готуючи майбутніх вчителів початкової ланки освіти, Т. Мандрико, Н. Михайленко в першу чергу дбають, щоб це був вчитель творчий, здатний бути провідником дитини і її самопізнання та саморозвитку [8, с. 228].

Для успішного здійснення професійної підготовки студентів педколеджів необхідно щоб:

- знання, які здобуваються, а також умови навчальної діяльності, допомагали молодій людині визначитися з вибором напрямку свого подальшого професійного становлення в вузі;
- у навчально-виховному процесі у студентів в основному закінчилося їх професійне самовизначення, тобто сформувався ставлення до себе як суб'єкта власної професійної діяльності;
- студенти не тільки засвоїли фундаментальні знання з основ наук і відповідні уміння і навички, але і міцно оволоділи спеціальними знаннями, операційною стороною професійної діяльності;
- вони були готові до входження в нову, професійну систему взаємовідносин, впевнено почували себе у виробничій сфері, що зумовлюється сформованими на достатньо високому рівні професійними якостями особистості і навичками соціального і професійного спілкування.

І. Колосова у своєму дослідженні у якості однієї з умов ефективної професійної підготовки розглядає актуалізацію досвіду студентів, тобто потребовість певних знань і трансформацію їх в конкретній дії. На думку автора актуалізація досвіду допоможе успішно вирішувати завдання

професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів, а саме, буде сприяти:

- усвідомленню майбутніми учителями сенсу професійної діяльності;
- усвідомленню студентами способів здійснення професійної діяльності;
- формуванню готовності майбутніх учителів початкових класів до професійної діяльності на основі творчого підходу [6, с. 76].

У процесі професійної підготовки студентів педколеджу Г. Ларіонова виокремлює такі закономірності:

1) формування професійної діяльності студентів по застосуванню знань, що включає інтелектуальний розвиток в межах професійної спрямованості навчальних дисциплін, основним компонентом якої є організація самостійної роботи студентів по вирішенню навчально-професійних завдань;

2) рівень інтелектуального розвитку студентів на основі професійної спрямованості – поліноміальна функція, що визначається: сприйняттям проблемних ситуацій в навчально-пізнавальній, навчально-професійній і професійній діяльності і здатністю до її вирішення; формуванням логіки мислення; успішністю адаптації навчально-пізнавальної діяльності студентів до навчально-професійної і професійної діяльності; здатністю впорядковувати знання, дії, діяльності з метою створення будь-яких заданих структур, чи формуванням організаційно-управлінських умінь майбутнього спеціаліста; формуванням навчальної, професійної мотивації, професійного самовизначення;

3) формування умінь самостійного вирішення професійних завдань, застосування знань в професійній діяльності відбувається поетапно і функціонально зумовлено змістом і структурою навчально-професійного завдання;

4) засвоєння студентами діяльності по застосуванню знань у вирішенні професійних завдань починається із сприйняття відповідної орієнтованої основи дій процесу вирішення, засвоєння алгоритмів вирішення і різних проблемних ситуаціях і в подальшому проявляється у самостійному їх застосуванні, у створенні нових методів і алгоритмів вирішення прикладних завдань, в творчості;

5) у процесі вирішення відбувається цілеспрямоване впорядкування, структурування навчальної інформації, і в результаті, створення таких інформаційних структур, які відповідають необхідному професійному інтелекту випускника [7, с. 6].

Відзначимо, що у відповідності з цими закономірностями вся різноманітність форм і методів, що реалізують навчання в коледжі, має інтегруватися на основі загального цільового підходу, що орієнтує створення інновацій в професійному навчанні на аналіз відношення доцільності в еквівалентних (тобто здатних досягати однакового кінцевого результату незалежно від вихідних умов), у тому числі і навчальних

системах. Тобто, основною метою навчальних систем, будь-яких інноваційних методів роботи викладача коледжу має стати формування спрямованості студентів до певного виду фізичної чи розумової праці. Велике значення при цьому має практичне навчання, в умовах якого формується система загальних інтелектуальних і практичних умінь і навичок, що складають основу багатьох методів конкретної діяльності. Практичне навчання, що має творчий характер, має найбільш сприятливі умови для формування професійних інтересів і намірів, коли студенти отримують можливість навчитися творчому застосуванню отриманих знань, набути досвіду їх самостійного отримання.

В якості шляхів здійснення індивідуального підходу до професійної підготовки пропонуємо: індивідуалізовані програми навчання, індивідуальне наставництво, навчання, побудоване на основі семінарів, що сприяють розвитку рефлексивного мислення тощо. На цій основі виокремлюємо такі тенденції вдосконалення професійної підготовки студентів:

- психолого-педагогічну і соціологічну спрямованість змісту педагогічної освіти;
- практичну підготовку майбутнього вчителя до спілкування на основі тренінгових занять;
- реформування педагогічної практики;
- використання практико-орієнтованих форм навчання: мікрвикладання, моделювання навчальних ситуацій, аналіз відеофрагментів уроків;
- використання інформаційних технологій;
- зростання питомої ваги самостійної підготовки студентів.

Розглянутий досвід та проведений аналіз, дозволяє визначити такі умови модернізації професійної підготовки вчителя початкових класів в системі вищої педагогічної освіти:

- вивчення і врахування позитивного досвіду реформування професійної підготовки вчителя початкових класів у вузах України та за рубежем як перспектива його творчого використання;
- розробка теоретичної моделі діяльності і особистості вчителя початкових класів нового типу;
- обґрунтування критеріїв особистісно-професійного розвитку майбутнього вчителя початкових класів в процесі навчання в педколеджі;
- розробка моделі забезпечення продуктивного особистісно-професійного розвитку майбутнього вчителя початкових класів в процесі професійної підготовки;
- виявлення педагогічних умов, які лежать в основі ефективного реформування навчального виховного процесу;
- мобільність і варіативність вибору студентом рівня професійної кваліфікації, додаткової спеціальності, спеціалізації, що забезпечить побудову майбутньому вчителю індивідуальної освітньої

стратегії.

Професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів – ця складна суб'єктно орієнтована інтегрована система, і її функціонування виявляється ефективним і повноцінним за умови взаємодії всіх складників та супровідних чинників: навчальних планів, програм, навчально-методичного забезпечення, системи самостійної та індивідуальної роботи, усвідомлення особистісних соціальних інтересів, розуміння майбутніми вчителями початкової школи мети своєї діяльності й діяльності викладача.

Складність завдання педколеджу – у вдосконаленні переходу до якісно нового типу вчителя: від виконавчого-до творчого, від репродуктивної подачі знань – до їх продукування, від педагогіки соціалізації – до педагогіки культурної творчості. Цей перехід означає гуманізацію свідомості педагога, який здатний до розуміння і будівництва розвивального навчального діалогу з нею. Досягнення вчителем власної особистості, зрілості визначається готовністю до самостійної ціннісної орієнтації, умінням будувати спілкування з людьми і досягати взаєморозуміння, здатності до самоаналізу і моральної корекції, володінням цілісною, науково обґрунтованою і гуманістично усвідомленою картиною світу і людини в ній.

Мета педагогічного комплексу в цих умовах – сформувати особистість педагога-професіонала, який вільно орієнтується в системах сучасних знань про світ і людину в ньому, здатного до самостійного вибору шляхів навчання свого предмета, здатного до розуміння особистісної унікальності дитини і співпраці з нею. Означена мета досягається побудовою багаторівневої, поліваріантної, відкритої, саморозвивальної системи навчання яка передбачає значну кількість освітніх маршрутів і можливість вибору рівнів, форм, темпів і ритмів засвоєння освітніх програм.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у створенні загальної методологічної основи, визначенні конструктивних принципів проектування цілісного освітнього процесу і окремих освітніх програм у педагогічному коледжі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бібік Н. М. Проблеми професійного вдосконалення вчителя початкових класів / Н. М. Бібік // Підготовка педагогічних кадрів до роботи в умовах нової структури і змісту початкової освіти : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – 23–25 квітня 2001 р. – Полтава, 2001. – С. 12–13.
2. Бірюк Л. Нові підходи до професійної підготовки майбутнього учителя початкової ланки освіти / Л. Бірюк // Підготовка вчителя початкової школи в умовах нової парадигми освіти : матеріали міжнародної науково-методичної конференції (до 170-річного ювілею). – 1–2 квітня. – Київ, 2004. – С. 195–198.
3. Бірюк Л. Я. Формування комунікативної компетентності майбутнього

- вчителя початкових класів у процесі професійної підготовки (психолого-дидактичний аспект) : навч. посібник / Л. Я. Бірюк. – К. : Глужів : РВВ ГДПУ, 2008. – 210 с.
4. Галус О. М. Професійна адаптація студентів в умовах ступеневого ВНЗ : монографія / О. М. Галус. – Хмельницький : ХГПА, 2007. – 473 с.
 5. Дьячкова В. В. Региональный университетский педагогический комплекс как организационная форма подготовки учительских кадров : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.08 / Дьячкова Валентина Вячеславовна. – Тула, 2005. – 216 с.
 6. Колосова И. В. Формирование культуры педагогического общения будущих специалистов дошкольного образования в комплексе «педколедж-педвуз» (спец. 031100.00 – педагогика и методика дошкольного образования) : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.08 / Колосова Ирина Викторовна. – Челябинск, 2005. – 168 с.
 7. Ларионова Г. А. Психолого-педагогические аспекты преемственности в системе «колледж – вуз»: В помощь преподавателю / Юж.-Урал. науч.-образоват. центр РАО. – Челябинск, 2002. – 19 с.
 8. Мандрико Т. В. Інноваційні підходи до формування професійної підготовки майбутніх вчителів початкової школи на заняттях педагогіки / Мандрико Т. В., Михайленко Н. В. // Підготовка вчителя початкової школи в умовах нової парадигми освіти : матеріали міжнародної науково-методичної конференції (до 170-річного ювілею). – 1–2 квітня. – Київ, 2004. – С. 228–230.
 9. Милютин О. В. К вопросу организации научно-исследовательской работы студентов на этапе профессиональной подготовки будущего учителя начальных классов / О. В. Милютин // Реализация непрерывного педагогического образования: колледж – вуз : материалы второй региональной научно-практической конференции, г. Барнаул, 18–19 февраля 2003 г. / ред. кол. Н. Н. Лукьянова, О. Н. Киселева и др. – Барнаул : Изд-во Барнаульского педуниверситета, 2003. – С. 115–118.
 10. Пащенко В. О. Професійна підготовка вчителя / В. О. Пащенко // Підготовка педагогічних кадрів до роботи в умовах нової структури і змісту початкової освіти : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – 23–25 квітня 2001 р. – Полтава, 2001. – С. 3.
 11. Савченко О. Я. Удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів / О. Я. Савченко // Підготовка педагогічних кадрів до роботи в умовах нової структури і змісту початкової освіти : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – 23–25 квітня 2001 р. – Полтава, 2001. – С. 5–9.